

enim simpliciter dicunt esse hoc peccatum mortale in oratione precepta, in quam partem inclinat Ant., 2 p., tit. 9, § 3; dicit enim esse valde reprehensibile, et vix sufficere ad implendum preceptum.

24. *Quando sit peccatum recitare horas aliquid agendo.* — Dico tamen considerandam imprimis esse qualitatem actionis, an sit mentalis, vel magnam attentionem mentis requiriens, et tunc dico esse peccatum grave, dicere notabilem officii partem, exercendo illam actionem: ut si quis velit, dum recitat, circa argumenta philosophica discurrere, aut pingere, vel scribere aliquid ordinate. Si vere actio fieri possit sine attentione ad illam, ut est vestiri, lavari, vel quid simile, ordinarie non erit mortale, quia illa non est sufficiens causa distractionis. Dico autem *ordinarie*, quia si homo jam expertus sit se solere similibus actionibus omnino impediri, ac distrahi, sive ob incapacitatem suam, sive ex consuetudine, tunc potest peccatum esse grave; non vero *ordinarie*: erit tamen etiam ordinarie aliquod peccatum saltem veniale, vel quia saltem impeditur perfecta attentio, vel etiam propter indecentiam loquendi cum Deo, praesertim ut Ecclesiae ministrum et legatum, aliam actionem mere humanam, et ad cultum Dei non pertinentem, exercendo. In hoc tamen prudentia necessaria est: nam si ex aliqua justa necessitate hoc fiat, et pro modica parte orationis, et cum diligentia et cura attendendi ad ea quae recitantur, excusari interdum poterit etiam levius culpa, ut late Navarrus, attingendo particulares circumstantias et modos, declarat, dicto c. 13, de Orat., a n. 47. Idem sentiunt Cajet., Sot. et alii.

25. *Per attentionis excessum potest violari preceptum de recitando horas canonicas.* — Potest vero ulterius circa attentionem interrogari, an possit interdum in ea per excessum peccari, nam peccatum, quod hactenus explicuimus, est per defectum attentionis. Dum autem de excessu querimus, oportet intelligi de excessu attentionis ad divina; nam si sit ad humana, vel extranea, aut prava, constat illum excessum augere peccatum; sed totus ille excessus est defectus in attentione orationis. At vero quando mens ad divina intentissima est, ita ut omnino non advertat quid dicat vel loquatur, tunc dici potest excessus sanctae seni divinae attentionis; et de illa merito inquiritur an impedit observationem hujus precepti. Si enim divina est, quomodo potest transgressionem precepti efficere? Si autem

homo voluntarie non attendit, quomodo potest preceptum loquendi implere, cum nesciat quid loquatur, quia ad illud omnino non attendit? Quod dubium petit ut explicemus quae attentione necessaria sit ad hujus precepti observationem; varias enim attentiones supra distinximus, scilicet, ad verba, ad sensum verborum litteralem, vel mysticum, ad Deum, vel secundum se, vel secundum aliquid nostrae fidei mysterium, quodecumque illud sit, vel ut auctorem rei postulatæ, vel, quod perinde est, ad rem postulatam, ut obtinendam a Deo.

26. Dicunt ergo aliqui, primam attentionem esse quasi fundamentalem in hac materia, et sine illa non esse sufficientem quamcumque aliam attentionem ad hoc preceptum implendum. Et ideo si tanta sit alia attentio, ut illam primam omnino impedit, quantumvis ad Deum esse videatur, nimiam esse et indiscretam eo tempore, et causam transgressionis precepti. At vero, si attentio ad Deum tali modo habeatur, ut non impedit omnino attentionem ad verba, sed relinquit eam, quae sufficiat ut homo scienter et moraliter proferat integre et ordinate quæ recitat, tunc non impedit observationem precepti, etiamsi ad Deum abstractissima et maxima sit. Alii vero putant nullam esse habendam rationem attentionis ad verba, sed quamcumque aliam sufficere. Sed cavenda sunt extrema, quia nec oportet cum reflexione attendere verba, nec omnino illorum obliisci, et ita in rigore priorem opinionem censeo veram, ut praecedenti lib., c. 4, latius dixi.

27. *Ad veritatem et substantiam vocalis orationis minima attentio sufficit, quidquid alii dicant.* — Denique potest e contrario interrogari, an quaelibet attentio minima, etiam superficialis (ut vocant) ad verba, sufficiat ad implendum hoc preceptum. Aliqui enim significant necessarium esse eum, qui imperfectam attentionem habet, saltem non ponere impedimentum perfectiori attentioni, neque illam voluntarie excludere, ut videri potest in Navar., c. 13, de Orat., n. 34 et 35, juxta quam opinionem consequenter dicendum erit, si quis attendat ad verba horarum sufficienter, et simul velit de alia re, nullo modo ad orationem pertinente, cogitare, quia expertus est istam cogitationem non impedit illam imperfectam attentionem, nihilominus non implere preceptum, quia licet non omnino careat attentione, impedit meliorem, quod etiam est contra preceptum. Sed haec nimis scrupulosa sunt, et non satis fundata. Quia, ut dixi libro praecedenti, cap.

4, ad veritatem et ad substantiam orationis minima attentio sufficit, nam per illa salvatur intentio orandi et ut precatio illa sit humana; ergo illa etiam sufficit ad implendum preceptum. Probatur consequentia, quia loc præceptum solum obligat ad attentionem, quatenus obligat ad vocalem orationem talium orarum: preceptum enim Ecclesiæ non obligat, et fortasse nec potest obligare ad certum modum actus interioris, sed solum ad illum qui necessarius est ut exterior locutio oratio vocalis sit; ad hoc autem sufficit quaelibet attentio ex dictis, etiamsi voluntarie melior non habeatur, vel etiam impediatur; ergo.

28. *Probatur magis praedicta doctrina ex impugnatione contrariae.* — Praeterea inquo unde probetur vel colligatur illa obligatio non abjeciendi meliorem attentionem, cum ex sola natura orationis vocalis non colligatur. Dices colligi ex c. Dolentes, quatenus præcipit orare devote, quantum Deus dederit; per quod significatur non debere homines voluntarie impeditre aut abjecere altiorem attentionem. Sed hoc infirmum fundamentum est, tum propter varios sensus illius precepti, quod supra tetigi; tum etiam quia ille, qui non vult meliori modo attendere, dicet tunc sibi non dari a Deo spiritum altioris attentionis, et se velle condescendere sua infirmitati. Vel dici etiam potest, ibi præcipi devotionem necessariam ad orandum, et prohiberi omnia quae illam possunt impeditre; majorem vero devotionem insinuari et proponi, ut procuretur, quantum Deus dederit. Itaque voluntarie impeditre majorem attentionem, poterit esse peccatum veniale, si otiose et absque causa fiat, nunquam vero continet hujus precepti transgressionem; unde quod Navar. ait, non satisfacere, qui orat meditando passionem Domini, si intendit ibi ultime sistere, et non ascendere ad montem divinitatis, sed in illa meditatione sistere tanquam in ultimato fine sue recitationis, hoc (inquam) non video quomodo verum esse possit, quia illa attentio est honestissima et utilissima, et ideo licet intendat quis non ultra progredi, egregie satisfacit. Maxime, quia non semper oportet ad divinitatem secundum se ascendere, et qui sic orat, hic et nunc non intendit nunquam in vita divinitatem contemplari, sed in hac oratione vult esse contentus humanitate. Quod si Navarrus intelligat illud fore malum, quando pro ultimo fine assumeretur Christus ut homo, et excluderetur ut Deus, hoc neque est moraliter possibile, nec perti-

neret proprie ad defectum in attentione orationis, sed ad defectum charitatis Dei.

29. *Tertia assertio: qui ex defectu attentionis præceptum non implet, tenetur in die iterum recitare, alias restituere.* — Qui crediderint duo esse precepta recitationis externæ, et attentionis internæ. — Dico tertio: quotiescumque aliquis ex defectu attentionis non implet preceptum hoc recitandi horas canonicas, tenetur iterum eas recitare in tempore habili, id est, intra eundem diem, et nisi id faciat, tenebitur ad restituendum, perinde ac si non recitasset. In hac assertione non convenient omnes, nam qui putant in hoc negotio intervenire duo precepta Ecclesiæ, unum dicendi horas voce, aliud attendendi ad illas mente, licet dicant peccare mortaliter qui non attendit, quia agit contra unum preceptum Ecclesiæ, non tamen putant peccare contra preceptum dicendi, sed illud implere. Et ideo negant teneri ad dicerum iterum. Unde fit ut neque ad attentionem iterandam teneatur, quia deest materia talis attentionis. Et consequenter etiam negant teneri ad restituendum, etiamsi non repeat horas, quia obligatio restituendi solum nascitur ex transgressione precepti recitandi exterius, quia stipendum datur propter externum servitum, non propter attentionem interiorem. Ita in hoc negotio ratiocinatur Med.. Cod. de Orat., q. 15 et 16, quem sequitur Corduba, lib. 4 Quæst. Theolog., q. 13, circa finem. Haec vero doctrina procedit ex falso fundamento: nam preceptum Ecclesiæ unicum tantum est orandi vocaliter, recitando septem horas canonicas; nam in hoc includitur obligatio ad attentionem, quae fortasse per se ac separatim ab oratione vocali præcipi ab homine non posset. Quod autem tale sit hoc preceptum, et quod in eo, ut sic, includatur attentio, ut pertinens ad substantiam actus precepti, satis in superioribus ostensum est.

30. *Firmatur auctoribus proposita assertio.* — Unde sine dubio vera est assertio posita, quam tenet Sot., lib. 10 de Just., q. 5, art. 5, concl. 6; Navar., de Orat., c. 13, n. 15, et c. 20, n. 32, et alii moderni frequentius. Et prior quidem pars de obligatione recitandi officium iterum, dum tempus durat, probatur, quia ille per primum actum non implevit preceptum orandi vocaliter, ut ostensum est; ergo tenetur iterum recitare. Antecedens probatum est in praecedenti assertione, quia qui non fecit actum preceptum, etiam quoad substantiam ejus, non implevit affirmativum

præceptum; sed ille non fecit actum præceptum, ut ostendi; ergo. Minor supponitur ex facto, et cætera sunt evidentia. Confirmatur, quia qui in die festo adfuit Missæ sine ulla attentione voluntarie, tenetur intra eundem diem audire aliam Missam, si potest, ut est apud omnes constans; ergo similiter in præsenti, est enim eadem proportionalis ratio. Unde si quis in eo casu, cum voluntarie distrahitur, id faciat cum proposito iterum recitandi, vel audiendi Missam, nondum peccavit mortaliter, quia adhuc illi superest tempus implendi præceptum; si tamen habuisset tunc propositum non audiendi iterum Missam, peccasset quidem tunc moraliter ratione propositi, nondum tamen in rigore esset transgressus exterius præceptum, sed teneretur illud implere cum posset; unde si postea mutasset propositum, et recitaret, impleret præceptum, ut tenetur, et non maneret obligatus ad restituendum, nec incurrisset censuram, si lata esset.

31. Sed quid, si neutrum propositum habuit, cum se voluntarie distraxit? Respondeo, manere quidem illum obligatum ad iterum recitandum, dubium tamen esse judicium de peccato quod tunc commisit. Nam si recitare cœpit cum proposito satisfaciendi per illum actum suæ obligationi, et postea non mutando hoc propositum voluntarie non attendit, videatur profecto peccare mortaliter, quia in illo proposito permanet, et consequenter virtualiter habet propositum non iterum recitandi. Item si solitus est non iterum recitare, cum sic recitat, indicium magnum est tunc etiam recitasse sine proposito iterum recitandi. Erit autem evidentius, si vel non superest tempus diei sufficiens ad recitandum iterum; vel scit habiturum se occupationem, et impedimenta ne possit iterum recitare.

32. Secunda assertio pars confirmatur, quod restituere teneatur, qui voluntarie sine attentione recitat. — Altera conclusionis pars sequitur ex præcedenti, quia obligatio restituendi nascitur ex transgressione hujus præcepti. Respondent alii, proxime oriri hanc obligationem ex lege pœnali, quæ restringenda est; lex enim illa non imponit talem pœnam homini male oranti, sed non recitanti; in dicto autem casu ille non omittit recitationem, licet male illam faciat, et ideo non est ad illum hæc pœna extendenda. Alias quicumque male recitaret, peccando mortaliter, vel ex malo fine, vel aliunde, restituere teneretur, quod diei non potest. Sed contra, quia ille

non solum male orat, sed revera simpliciter non orat, quia, licet legat, vel verba proferat, illa non est oratio. Præterea, illa restitutio, supposita lege quasi taxante stipendia horarum imponendo illam obligationem, non tam est per modum pœne, quam ex naturali lege justitiae, qua operarius non potest retinere mercedem quam per fraudem accipit, cum non laborasset. Ita enim clericus, loquens sine attentione, non facit opus pro quo stipendum ei assignatum est; ergo tenetur restituere quod pro illo apparenti opere accipit injuste. Denique pœna illa non imponitur non recitanti materialiter verba, sed non oranti; vel (quod idem est) transgredienti et omittenti præceptum orationis; sic autem peccat ille sine ulla attentione voluntarie recitans; et ideo non est simile de aliis malitiis, quæ non tollunt substantiam actum orandi, quia peccatum, quod in eis committitur, non est peccatum transgressionis et omissionis hujus præcepti ecclesiastici: unde non obstal quominus ille, qui sic orat, vere faciat opus pro quo tale stipendium confertur: secus vero est in defectu attentionis voluntariæ, qui substantiam operis destruit.

CAPUT XXVII.

DE LOCO ET TEMPORE IN QUIBUS CANONICUM OFFICIUM RECITARI POTEST AC DEBET.

1. *De loco ad recitandum nullum est præceptum, sed est servanda decentia, quam naturalis ratio postulat.* — Ad has circumstantias revoco cæteras omnes externas, quas in modo dicendi privatim hoc officium servare oportet. Et de his vix aliquid dicendum superest, nisi de tempore; nam de loco, nihil fere peculiariter hic occurrit, præter ea quæ de oratione vocali in genere dicta sunt. Unde Concilium Basil., sess. 21, de modo privatim dicendi horas tractans, quoad locum solum dicit: *Ac tali in loco, unde a devotione non retrahantur, ad quam se disponere et præparare debent.* De hac ergo circumstantia nihil est ab Ecclesia specialiter præceptum; sed decentia, quam naturalis ratio postulat, servanda est; idemque est de præparatione prævia, quam attigit Concilium Basil.; solum enim illa præparatio, quæ ad attentionem necessaria est, de præcepto requiritur; reliqua sunt in consilio, ut late Navarrus, c. 14, de Orat. Quod vero quidam dixerunt, necessarium esse ex præcepto Ecclesiæ, has horas in ecclesia

recitare, saltem his clericis, qui ratione beneficii illas dicere tenentur, non habet locum in hac privata oratione, sed solum in illa quæ publice in choro dicitur, quando beneficium tale est, ut assistantiam in choro requirat: de qua obligatione, quomodo et cum quibus limitationibus intelligenda sit, in superioribus est dictum. Unde etiam illi, qui ad chorum obligantur, si aliqua ratione ab illius praesentia excusentur, licet privatim teneantur recitare, non obligantur id facere in ecclesia, quia nullum est jus quod hoc præceptum imponat; est autem (cæteris paribus, et quando commode fieri potest) consultius in ecclesia recitare, eo modo quo de aliis orationibus diximus.

2. *Circa alias circumstantias nullum est præceptum, sed servandus modus debitus, præsertim initio.* — Atque eodem modo judicandum est de aliis circumstantiis pertinentibus ad situm, seu habitum corporis, quæ sunt veluti modi aut affectiones ipsius loci, ut quod oratio fiat ad Orientem, vel ad aliam partem, quod fiat genibus flexis, vel stando, quiescendo, vel ambulando, domi, aut in campo, vel etiam in itinere: in his enim omnibus nihil est jure ecclesiastico præscriptum, quod simpliciter et ex præcepto servandum sit, sed debita reverentia ac decentia servanda est. Et quando hæc oratio omnino secrete, et in cubiculo fit, solius Dei, et devotionis, aut necessitatis propriæ rationem habere necesse est; tamen quando fit coram aliis, servandus est modus qui aliis sit ad ædificationem, et non ad scandalum: item, considerandum est an in regulis, seu ritu recitandi has horas, cærimoniae aliquæ, vel peculiaris modus præscriptus sit, ut quod aliquid dicatur flexis genibus, vel stando in uno tempore, vel alio: nam talia etiam in recitatione privata servanda sunt, si commode fieri potest, licet singula non obligent sub rigore præcepti, secluso contemptu, maxime in hoc privato recitandi modo. Navarrus tamen, c. 26, de Orat., n. 7, ait peccare saltem venialiter eos, qui sedent cum stare debent, et e contrario; sed ille loquitur de oratione publica in choro, et potius ratione levius scandali, quam ratione cærimonie prætermissæ, ibi culpam agnoscit; potest tamen in hoc etiam committi nonnulla culpa, si absque causa fiat. Alia de his circumstantiis videri possunt in Navarr., c. 4 et 5, de Oratione.

3. *Supponendum primo, non recitare horas canonicas statutis diei horis anticipando vel postponendo, non esse mortale.* — Circa temporis circumstantiam paulo amplius immorandum est, supponendo imprimis, in hac recitatione privata non esse obligationem præcepti rigorosam, et sub culpa mortali, dicendi singulas horas illis præcise horis, pro quibus ex institutione sua designatae sunt; nec peccari mortaliter ex sola antepositione vel postpositione horarum, etiam mere voluntaria, et sine causa, dummodo sit intra tempus legitimum. Referri quidem solet opinio Umberti, in Regula S. Benedicti, oppositum dicentis; sed ejus opinio communiter reprobata est, ut constat ex Sylvestro, verb. *Hora*, q. 9; Angel., n. 22, et aliis Summistis ibi; Turrecrem., c. *Presbyter*, d. 91, q. 2; Henr., Quodlibet. 11, p. 2; Navarr., cap. 3, de Orat., n. 58, 59, et c. 10, n. 49; Marcellin., de Horis Can., cap. 23, qui alios refert. Ratio vero est, tum quia illa institutio præcipue facta est pro oratione publica, quæ in choro fit, et per consuetudinem ita explicata seu relaxata est quoad orationem privatam; tum etiam quia ex causa est hoc concessum et immutatum in cap. 1, de Celeb. Missar., ubi permittitur clericu, indigenti exire ad opus' rural, ut summo mane dicat omnes horas diurnas.

4. *Supponendum secundo obligationem recitandi in unoquoque die finiri in puncto mediae noctis.* — Unde ulterius supponendum est, cum hoc præceptum obliget ad dicendum totum hoc officium quotidie, obligationem uniuscujusque diei et tempus habile ad illam impletandam, finiri in puncto mediae noctis, quando unus dies naturalis finitur, et alter inchoatur. Ita docent omnes, ut videre licet in Sylvestro, verb. *Hora*, q. 9, et aliis Summistis ibi; Anton., 2 p., tit. 9, c. 13, § ult., et 3 p., tit. 13, cap. 4, § 4; Navar., dicto cap. 3, num. 54, et quos allegat. Et ratio est, quia obligatio hujus præcepti est quasi distributa per naturales dies: et ita obligatio, quæ ad unumquemque diem pertinet, in termino ejusdem diei naturalis finitur. Ex quo principio sequuntur obiter duæ conclusiones certæ.

5. *Prima assertio: qui totum vel notabilem officii partem sine justa causa integro die omittit, peccat mortaliter; non tenetur tamen recitare iterum.* — Prima conclusio est, eum, qui usque ad medium noctem finitam, horas, vel notabilem earum partem non dixit, peccasse mortaliter, nisi per naturalem oblivionem vel aliam legitimam causam fuerit excusatus; jam vero amplius non teneri ad horas illius diei proxime præteriti dicendas, quia jam tempus præ-